

کتبیه رازش پور هم شنیده نیست در مشکین شهر

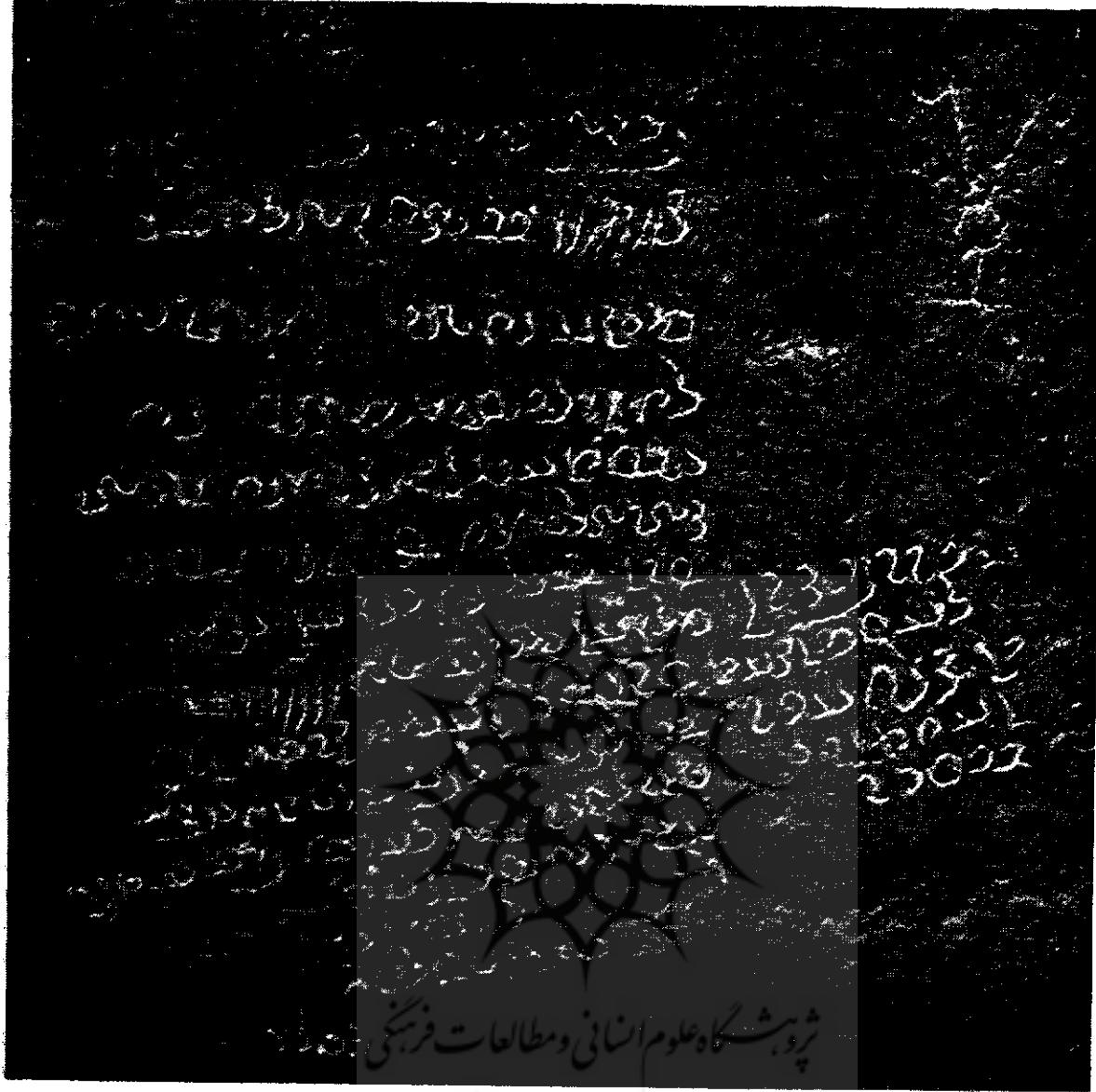
کامبیخش فرد

همچنانکه خوانندگان عزیز مجله هنر و مردم اطلاع دارند در تابستان سال گذشته هیئتی از اداره کل باستانشناسی و فرهنگ عامه به ریاست آقای کامبیخش فرد در حوزه شهرستان مشکین شهر واهر به کار بررسی و تحقیقات باستانشناسی پرداخت. ضمن بررسی و حفاری در نزدیک مشکین شهر کتبیه‌ای به خط پهلوی ساسانی در ۴۱ سطر کشف گردید (شماره ۵۰ مجله هنر و مردم). کتبیه مزبور بوسیله آقای دکتر «گردگروپ» عضو مؤسسه باستانشناسی آلمانی در ایران خوانده شد. چون برای اولین بار است که در آذربایجان کتبیه‌ای به خط پهلوی ساسانی کشف و خوانده شده است از نظر اهمیت موضوع به چاپ آن مبادرت گردید.

ساختن آن از خزه و رطوبت بود و بهمین منظور با عده‌ای از کارگران محلی و وسائل فنی طی چند روز از سنگ مزبور خزه برداری گردید و سپس محل نبشته‌ها با پودر گچ پر گردید و تعدادی عکس‌های مختلف از آن برداشته شد. خوشبختانه این عکسها در تهران بدروستان و اشخاصی که در این رشتہ کار کرده‌اند از آن شد که هر کدام بهم خود کوششی درخواندن آن بعمل آورند. از جمله آقای دکتر «گردگروپ» عضو مؤسسه باستانشناسی آلمانی در ایران بود که بمحض اطلاع با پشتکار و علاقه فراوانی بکشایش رمز این خط پرداخت و حتی در تابستان سال جاری سفری نیز بمحل رفته و از نزدیک نیز مطالعاتی بعمل آورد و بالاخره آنرا خواند و حقاً کوشش ایشان قابل تحسین است. همانطور که ایشان در نامه خود اشاره کرده است، خط پهلوی ساسانی بجهت اینکه برای اولین بار در آذربایجان کشف شده یکی از جهت مکانی بسیار معتبر است و دیگر از جهت زمانی. چه این کتبیه مربوط بزمان سلطنت شاپور دوم شاهنشاه ساسانی است و اما قلعه مقابله این سنگ نیسته؛ بنایی است از خشت و گل و آجر که بر شالویه سنگی استوار شده است. این بنا فعلاً سه برج دارد و سه دیواره و در محل دیواره چهارم و برج چهارم بنای بهداری جدید مشکین شهر ساخته شده است. قلعه بشکل مستطیل و بتقریب ۲۳۰ متر طول و ۱۱۰ متر عرض دارد - در سه قسمت غرب - شمال - جنوب آن تأسیساتی

تقریباً در یکصد متری شرق میدان اصلی مشکین شهر دره‌ای وجود دارد که بجهت انبوه درختان کهن معروف بیانغ نوروز میباشد. این دره که آب مختصراً در آن جریان دارد برو درخانه خیاو می‌پزد - در ارتفاع شرقی این دره قلعه‌ای پا بر جاست که از سه طرف باشیب بسیار تنیدی برو درخانه خیاو منتهی میشود و در کمر کش ارتفاع غربی دره یا باغ نوروز سنگ بسیار بزرگی است که ریشه‌های خود را تا اعماق زیادی در زمین فرو برده است. بر سینه سنگ که خارا مینماید و درست بدقلعه رفیع ارتفاع شرقی مینگرد خطوط پهلوی ساسانی نقر شده است.

اولین بار که در تابستان سال ۱۳۴۵ به مراه آقای رهنمون موفق بکشف این سنگ نبشته گردیدیم این تصور درمن قوت داشت که حتماً ارتباطی بین این نبشته و قلعه مقابله آن باشیست موجود باشد. افراد محلی که نوشته محکوک را بر روی سنگ سخت و ع بواس کنار رودخانه مشاهده کرده بودند، در طلب گنج شبهای و روزهای را نزد آنها در زیر و بالای سنگ کاوش کرده بودند، اینان معتقد بودند که باشیست حتماً در این محل گنجی وجود داشته باشد و نقل قول میکردند از صاحب نسخه‌ای که گفته بود؛ نبشته میگوید: «من بگنج مینگرم و گنج من». و کوشش ما بیشتر دریافت ارتباط بین این نبشته و قلعه مقابله آن بود و بتای این اولین قدم حفاری دقیق در پایی سنگ و آزاد

پرتوال جامع علوم انسانی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

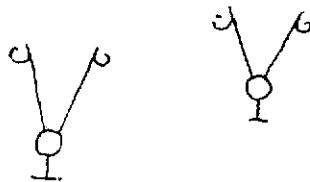
این قلعه در دوره‌های پس از ساسانی مورد استفاده قرار گرفته و بنظر میرسد چندین بار تعمیر و تکمیل شده است. در حال حاضر دارای حجرهای واطاقهای متعددی است و علاوه بر آن دارای آخورها و اصطبل‌های فراوانی است ویشتر بیک قلعه جنگی می‌ماند. آنچه که مسلم است حوادث گوناگونی را بخود دیده است.

آقای غلامحسین ساعدی در کتاب «خیاو» از یادداشت‌های شیخ عبدالغفور که وقایع نگار عباس میرزا بوده وحوادث روزانه را یادداشت می‌کرده چنین می‌گوید:

«اما پس از چند روز توقف در اردبیل و تحریر و قایع

حجره‌های مانند، اصطبل و آخورهای متعدد وجود دارد. قلعه مشرف بر دره رود خیاو و روی بلندی بنا گردیده است، تقریباً از بالای برجها و دیوارهای تمام اطراف زیر نظر گرفته می‌شود.

پایه‌های این بنا تماماً از قلوه سنگ ساخته شده و محتمل است بنای اسلامی بر بقایای قلعه ساسانی استوار و ساخته شده باشد و با مراجعه به متن کتیبه احتمالاً منظور «رسه هرمزد» شهردار محلی آنجا که صحبت از قلعه‌ای می‌کند، اشاره‌ای قوی به تزدیک دارد و تزدیک‌ترین قلعه بین سنگ نشسته همین قلعه عظیم است با فاصله‌ای در حدود ۷۰ تا ۸۰ متر.

دستنویس سنگ بنیته که بوسیله آقای دکتر گروپ عضو مؤسسه باستان‌شناسی آلمانی در ایران خوانده شده است

رشش قطعه عکسی از کتیبه ساسانی که کشف نموده‌اند بچاپ رسانده است.

این کتبیه مکشوفه بتأریخ بیست و هفتمین سال سلطنت
شاپور دوم نوشته شده است.

آقای کامبیخش فرد در حق بنده بسیار لطف کرده و سه تا عکس بزرگ از این کتیبه را بنم دادند و جای دقیق کتیبه را نمیز بنم نشان دادند. در مسافرتیکه من با هیئت مؤسسه باستان شناسی آلمان در تابستان ۱۳۴۶ با ذرایع ایجاد کردم تو انستم این کتیبه را ز تزدیک بیینم و بخوانم.

محل ویزرنگی کتبیه : این کتبیه در جنوب مشکین شهر (خیاو) نزدیک یک قلعه اسلامی در روی یک سنگ بزرگ نوشته شده است . در این کتبیه ذکر شده است که یک قلمه ساسانی نزدیک آنجا قرار دارد که هنوز جایش معلوم نیست شاید در حفاریهای آینده کشف شود . این کتبیه دارای دو ریف نوشته است که یکی ۱۵ سطر و دیگری شش سطر است در طرف راستین نوشتهها عالمت مخصوص خانوادگی تقاضی شده است . حروف این کتبیه بعلت خرابی بسختی خوانده میشود . مضمون این کتبیه از سه قسمت تشکیل شده است .

در یوم ۱۳ شعبان‌المعظم سنه ۱۲۱۸ قمری بشهر خیو که از
مراکر تجمع عباس میرزا بود از راههای صعب‌العبور سبلان
گذشته وارد شدیم . این شهر از اردبیل کوچکتر و وفور آب
و انهر جاریه بساطین و باغات بحد اعلا بود . بلافاصله در
دارالحکومه این شهر اطراف کردیم ، حاکم این شهر شخصی بنام
سید شمس‌الدین علیشاهی بود که مردمی هعم و محاسن طوبیل
وسفیدی داشته و اندام قوی و تنومند داشت . دارالحکومه
مشرف بر بالای تپه بود که از بالای آن شهر دیده میشد و در «^ه
بزرگی نیز در کتارش قرار داشت ، میرزا کوکبخان مستوفی
میگفت ؛ اصل این قلعه یادگار نادرشاہ مرحوم است که از این
شهر برای تاج‌گذاری به صحرای مغان میرفت و برای اطراف
در آن زمان ایجاد کرده بودند .»

چون این قلعه که ظاهر آن از دوره اسلامی است به ثبت آثار تاریخی خواهد رسید، ممکن است در آینده ضمن حفريات در آن موقن بیازیافتن آثار دوره ساسانی گردید.

گردگروپ در این پاره نوشه است جلب میکنیم :

آقای کامبیخش فرد در شماره ۵۰ مجله هنر و مردم صفحه

مکان چون در آذربایجان پیدا شده و پیش از آن کتیبه ساسانی در آذربایجان پیدا نشده است.

وازلحاظ زمان چون در زمان سلطنت شاپور دوم نوشته شده و در آن زمان تمدن و فرهنگ ساسانی تغییر یافته است در این کتیبه یک سبک نقاشی بخصوصی دیده میشود این کتیبه از کتیبه های پیش خشنتر است.

در کتیبه های قبلی که پادشاهان ۲۷ لقب نوشته بودند در این کتیبه فقط به ۵ لقب خلاصه شده است.

ایرانی که در این کتیبه بچشم میخورد اینستکه دو ردیف نوشته آنرا تمام میکردد که متوجه جا میگرفت. ردیف آنرا تمام میگردند که از قسمت بالاتر شروع بکنند و در یک مضمون و محتویات کتیبه: جمله آخری کتیبه زیاد مناسب نیست و آن دوعلت دارد.

۱ - شاید بعلت دوری از مرکز حکومت ساسانی باشد.
۲ - در زمان سلطنت شاپور دوم سبک تمدن و فرهنگ تغییر کرده است که تمدن خوبی مثل سابق نداشتند.

۱ - از سطر اول تا سطر سوم تاریخ است. این کتیبه بتاریخ ماه هفتم ویست و هفتمین سال سلطنت شاپور دوم نوشته شده است یعنی ۲۶۷ سال پیش از هجرت میباشد.

این کتیبه بعداز آن دو کتیبه تحت جمیشید که در دومین سال و هیجدهمین سال سلطنت شاپور دوم است نوشته شده.

۲ - از سطر ۳-۹ کتیبه از شخصی بنام نارسه هرمزد یاد شده که شش سال برای ساختن آن قلعه کار کرده است ولی از سمت خود در آن بیان نکرده باحتمال میتوان گفت که شاید شهردار بوده و اسم آن قلعه در این کتیبه نوشته شده ولی بعلت خرابی خوانده نمیشود.

۳ - از سطر ۹-۲۱ اندرزی است و نارسه هرمزد در آن متذکر میشود که شهریاران ویزرنگان این اندرز را بخوانند و جوانمردانه نظر خود را ابراز دارند که اگر آن قلعه مورد پسند آنها قرار بگیرد با او آفرین بگویند در غیر اینصورت یک قلعه بهتری بسازند. این کتیبه بعلت مکان و زمانش اهمیت دارد. ازلحاظ

نوشته کتیبه

۱ - ماه مهر در سال	۱ - بیرح متری قدم شنت
۲ - ۲۷ شاپور شاهان	۲ - ۲۲ شچپohlی ملکان
۳ - شاه پسر هرمزد که	۳ - ملکا زی حو (ا) مزد (کن) ات
۴ - من نرسه هرمزد	۴ - لی نرسحی حولمزدی لی
۵ - گفتم که این قلعه فرهید	۵ - گوپت ا (یک) زنه دزی زی پلحت
۶ - دحوحلی زی ساختم و من	۶ - دحوحلی (۰) زی پلکنندی اپم
۷ - نام خداوند و شاهنشاه را	۷ - پون شم زی یزدان یدعتن (و)
۸ - دانستم و قلعه را در شش سال	۸ - ملکان ملکا پون ۶ شنت
۹ - آماده کردم بین	۹ - پون پلچامی کرتی کعن
۱۰ - شهریار بزرگ مرد آزاد	۱۰ - شتلدالی لبا ازاتی گبرا
۱۱ - که پس از من باشد را دمروز باشد	۱۱ - منوچدر حوه لانی بوات پون
۱۲ - اگر این قلعه را بیسنند	۱۲ - زنه دزی پسندات ادین
۱۳ - (۰۰۰۰۰) (۰۰۰) (۰۰۰) دین	۱۳ - نوم (۰۰۰) (۰۰۰) (۰۰۰) دین
۱۴ - من (۰۰۰) (۰) (و) بان اپلینی	۱۴ - من (۰۰۰) (۰) (و) بان اپلینی
۱۵ - ردیف (دوم نوشته را ببینید)	۱۵ - (۰۰۰) (۰۰۰) لون

۱۶ - بفرستد	۱۶ - ایو عیبدون
۱۷ - اگر نپسند	۱۷ - منولا پسندات
۱۸ - یک قلعه	۱۸ - ادین دزی ایو
۱۹ - بسازد که از	۱۹ - عیبدونای منون
۲۰ - این بهتر	۲۰ - (زن) شپیر
۲۱ - باشد	۲۱ - حوه ت